

Інституту археології НАН України 60 років

Вивчення археологічних пам'яток України у дореволюційний період було пріоритетом музеїв і товариств.

1919 р. при Академії наук України було створено Комісію, що займалася укладанням археологічної карти України. За два роки її було перетворено на Археологічну комісію АН УРСР, а 1923 р. — на Археологічний комітет, на базі якого 1924 р. було створено Всеукраїнський археологічний комітет ВУАК. Цей комітет здійснював розкопки й дослідження багатьох археологічних пам'яток, а також перші багаторічні комплексні археологічні дослідження у зонах новобудов. Дослідження ВУАКу обмежувалися археологічними розкопками. Аналізу набутих матеріалів, розробці історичних проблем належної уваги тут не приділяли.

1934 р. було створено Інститут історії матеріальної культури АН УРСР, який став першою науковою археологічною установою в Україні. Були здійснені комплексні дослідження багатьох археологічних пам'яток, у тому числі палеолітичних на Десні, поселень трипільської культури, курганів доби енеоліту і бронзи, скіфського часу, античного міста Ольвії, давньоруських міст. Однак, Інститут історії матеріальної культури, поряд з польовими археологічними дослідженнями, розробляв також соціологічні проблеми, питання етнографії, історії техніки та ін.

1938 р. Інститут історії матеріальної культури АН УРСР було реорганізовано в Інститут археології АН УРСР з чітко визначеним профілем археологічної науково-дослідної установи. До складу Інституту входило три відділи — археології первісного суспільства, античного світу, феодального періоду, лабораторія археологічної технології, Ольвійський та Вишгородський археологічні заказники.

Нині Інститут археології НАН України є провідною науковою установою країни у галузі археології, що здійснює науково-дослідну та координаційну роботу, а також науково-методичний контроль експедиційних досліджень та стану археологічних пам'яток в Україні. Інститут має філіал у Криму і крім цього вісім наукових відділів (первісної археології, скіфо-античної археології, слов'янської археології, давньоруської і середньовічної археології, теорії та методики археологічних досліджень, археології Північно-Західного Причорномор'я (Одеса), археології Нижнього Побужжя (заповідник «Ольвія», с. Парутинь), охоронених археологічних досліджень, а також Археологічний музей).

В Інституті працює 120 наукових співробітників, серед них — академік НАН України, член-кореспондент НАН України, 20 докторів та 74 кандидати наук. На базі Інституту функціонують Наукова Координаційна Рада з проблеми «Археологія і стародавня історія України» (голова — академік НАНУ П. П. Толочко) та Спеціалізована Рада по захисту докторських дисертацій (голова — академік НАНУ П. П. Толочко).

Метою науково-дослідної роботи Інституту є всебічне вивчення археологічних пам'яток і висвітлення проблем давньої та середньовічної історії й культури України.

Пильна увага приділяється вивченню проблем первісного заселення та розселення найдавніших племен на сучасній території країни, виникнення та розвитку відтворюючих форм господарства, соціально-економічного та етнічного розвитку давнього населення України, історії та культури скіфів і сарматів, античних міст-держав Північного Причорномор'я, етніогенезу та ранньої історії східних слов'ян, історії та культури Київської Русі та її столиці — Києва. Одним з найважливіших завдань є проведення археологічних досліджень у зонах новобудов.

Археологічні дослідження ІА НАНУ ознаменувались важливими науковими відкриттями, що дозволяли висвітлити історію та культуру населення су-

часної території України і зробити значний внесок у розвиток археологічної науки. Зокрема, крім багатьох монографій та збірок, видано фундаментальну узагальнюючу працю — тритомник «Археологія Української РСР».

Останнє десятиріччя історії Інституту відзначилося певною зміною наукових пріоритетів та напрямків провідних наукових розробок, що було об'єктивно зумовлено значним накопиченням археологічних джерел у попередні роки та наявністю численних кваліфікованих фахівців (серед них відзначимо: С. С. Березаяську, В. Д. Барана, В. Ф. Генінга, академіка НАНУ П. П. Толочка, Є. В. Максимова, члена-кореспондента НАНУ С. Д. Крижицького, В. М. Гладиліна, Є. В. Черненко та ін.). Не можна не нагадати імена й таких наших попередників, як член-кореспондент АН УРСР С. М. Бібіков, В. Й. Довженко, О. І. Тереножкін, В. А. Іллінська, член-кореспондент АН УРСР Л. М. Славін, академік АН УРСР П. П. Єфименко, член-кореспондент АН УРСР І. І. Артеменко, М. Я. Рудинський, В. Козловська та ін. Основні розробки були зосереджені на питаннях максимальної історизації археологічних джерел, вивченні провідних закономірностей розвитку давніх суспільств, їх економіки, соціальної структури та ідеологічних уявлень. Найважливіші наукові дослідження у цей період здійснювалися у галузях античної археології, давньої історії слов'ян та Київської Русі. Вагомим результатом цієї роботи стала фундаментальна тритомна праця «Стародавня історія України» (під редакцією академіка НАН України П. П. Толочка), де узагальнені основні досягнення вітчизняної археології у галузі вивчення закономірностей розвитку давніх суспільств та стосів, які існували на території нашої держави від появи тут предків сучасної людини близько 1 млн. років тому і аж до середньовічних часів.

Інститутом велася й ведеться значна видавнича діяльність. Крім серій періодичних збірників «Археологія» (24 томи, 1947—1972), «Археологічні пам'ятки УРСР» (13 томів, 1948—1963), «Краткие сообщения ИА АН УССР» (12 випусків, 1952—1962), «Археологические исследования на Украине» (4 випуски, 1967—1972), квартальника «Археологія» (64 випуски, 1971—1988), з 1989 р. виходить журнал «Археологія». Інститутом видано також близько 500 монографій та збірок, тритомник «Археологія Української РСР» (1971—1975), перероблене його видання російською мовою — 1985—1986 і «Нариси з історії України» (1957)*.

В останнє десятиріччя також значно посилилися зв'язки Інституту з науковими установами не тільки країн колишнього Радянського Союзу та соціалізму, але й інших — Франції, Великобританії, США, Німеччини, вагомим результатом якого стало видання колективної монографії «Золото степу. Археологія України» (редактори П. П. Толочко, Р. Ролле та ін., 1992).

Накопичені матеріали значної експозиційної цінності дозволили Інституту за останні п'ять років провести кілька виставок у Німеччині, Італії, Швейцарії та Бельгії, які сприяли пропагуванню за кордоном досягнень сучасної української науки та дістали схвальні відгуки громадськості цих країн.

* Більш детальні відомості про Інститут та його видання читач знайде у кн. «60 років Інституту археології НАН України» (К., 1994 р.).